

Покатаєва О. В.

*доктор економічних наук, професор, перший проректор
Класичного приватного університету, м. Запоріжжя*

Славкіна М. А.

аспірант

Класичного приватного університету, м. Запоріжжя

Pokataieva O. V.

*Doctor of Economics, Professor, First Vice-rector,
Classical Private University, Zaporizhzhya*

Slavkina M. A.

Postgraduate Student,

Classic Private University, Zaporizhzhya

СТРУКТУРИЗАЦІЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. Метою статті є визначити складові економічної безпеки банківського сектору та запропонувати підхід до оцінювання ризиків банківської діяльності. У ході дослідження узагальнено існуючі підходи до визначення складових економічної безпеки банківського сектору; обґрунтовано складові економічної безпеки банківського сектору; запропоновано підхід до оцінювання ризиків банківської діяльності на основі складових економічної безпеки банківського сектору. За результатами дослідження більш чітко визначено ризики, які можуть виникнути у сфері безпеки банківського сектору національної економіки. Ідентифікація ризиків та формування ефективної системи їх оцінювання є запорукою розробки дієвої системи мінімізації супутніх ризиків. Оскільки більшість ризиків банківської діяльності неможливо визначити кількісно, то запропоновано застосувати експертний метод для оцінювання ризиків банківського сектору. Для чого структуровано економічну безпеку банківського сектору національної економіки за такими складовими: глобалізаційна, політично-правова, регулятивна, маркетингова, фінансова, інформаційна. Здійснено формалізацію структурних елементів.

Ключові слова: структура, структурні елементи, економічна безпека, банківський сектор, банківські ризики, оцінювання.

Вступ та постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку національної економіки на неї впливають ендегенні та екзогенні чинники, що визначають її курс. Для України посилення інтеграційних процесів, що сприяють приєднанню до європейської спільноти, одночасно є можливістю та загрозою. Якщо спрямувати переваги євроінтеграції у правильний бік розвитку національної економіки, то з'явиться можливість завершити трансформаційні процеси, що тривають вже 27 років і створити умови для сталого розвитку економіки. З іншого боку, слід розуміти, що євроінтеграція має свої вади і загрози для безпеки національної економіки, що необхідно враховувати інтегруючись до європейської спільноти. По-перше, Україна знаходиться не в рівних умовах з розвинутими країнами, що дає змогу впливати на політичний та економічний курс нашої держави. По-друге, рівень торгової безпеки дедалі знижується, що пов'язано зі зростанням внутрішнього і зовнішнього державного боргу. В таких нестабільних та несприятливих економіко-політичних умовах розвитку країни найбільше знижується рівень економічної безпеки банківського сектору. Це пов'язано із загальним погіршенням економічної ситуації в країні, що не дає можливості відновити кредитну діяльність банків і утримує банківський сектор та й всю економіку у стані тривалої стагнації. У цих умовах надзвичайно важливим є дослідження складових економічної безпеки банківського сектору, що сприятиме стабілізації його діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Складові економічної безпеки банківського сектору досліджували у своїх працях такі вітчизняні науковці, як О. Барановський, Л. Білодід, М. Виклюк, Ю. Гаруст, О. Колодізев, Н. Прокопенко, Б. Шпильовий, О. Штаєр, С. Яременко та інші. Серед зарубіжних вчених, питання забезпечення еконо-

мічної безпеки банківського сектору висвітлювали такі науковці: У. Альбрехт, Є. Андрєєва, Т. Вільямс, Д. Мельник, А. Паттокс, Д. Смірнов, А. Сюмкіна, А. Тарадаєва, Дж. Хоффман, П. Швейцер та багато інших. Незважаючи на велику кількість публікацій присвячених економічній безпеці банківського сектору та визначенню її складових, єдиного підходу до переліку складових економічної безпеки та способу їх вимірювання досі не існує.

У наукових публікаціях можна виокремити два підходи до визначення складових економічної безпеки. Перший підхід виходить з того, що банківський сектор розглядається як сукупність окремих банків, а тому складові економічної безпеки на макrorівні, такі ж, як і на рівні окремого банку. Другий підхід полягає у чіткому розмежуванні складових економічної безпеки макро- та мікрорівня. Так, С. Яременко до складових економічної безпеки банківського сектору відносить такі елементи: безпеку матеріальних ресурсів; фінансову безпеку; інформаційну безпеку; кадрову безпеку [7].

На думку Н. Прокопенко та М. Виклюк система складових елементів економічної безпеки банківського сектору є більш складною. Вона поділяється на звичайні складові (боргова, валютно-курсова безпека, безпека фондового ринку, інвестиційна безпека ринку) та внутрішні складові (техніко-технологічні фактори, кадрова безпека, рівень менеджменту, визначення індикаторів фінансової безпеки, фінансові інтереси, фінансові відносини, фінансові можливості, інформаційний ресурс, фінансові регламенти) [6, с. 306].

Такі різні думки науковців щодо складових економічної безпеки банківського сектору спонукають до більш детального дослідження цього питання.

Метою статті є визначити складові економічної безпеки банківського сектору та запропонувати підхід до

оцінювання ризиків банківської діяльності. Відповідно до поставленої мети, було сформульовано наступні завдання:

- дослідити існуючі підходи до визначення складових економічної безпеки банківського сектору;
- обґрунтувати пропонувані складові економічної безпеки банківського сектору;
- запропонувати підхід до оцінювання ризиків банківської діяльності на основі складових економічної безпеки банківського сектору.

Результати дослідження. На думку Д. Мельника, існує тісний взаємозв'язок між елементами економічної безпеки країни, до яких він пропонує відносити інвестиційну, соціальну, інформаційну, банківську, валютно-фінансову, інноваційну та енергетичну безпеку. Економічну безпеку банківської системи науковець вважає базовою складовою економічної безпеки країни, оскільки вона забезпечує безперервність руху грошових потоків, регулювання обсягів грошової маси в обігу, контроль індексу цін, здійснює через центральний банк валютно-фінансове регулювання [4].

Наведена вище теза нашою думку, що складові економічної безпеки країни тотожні з елементами економічної безпеки банківського сектору. Щоб з'ясувати справедливості цього твердження розглянемо складові економічної безпеки, які наведені у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [5]. У цьому документі зазначається, що до складу економічної безпеки країни рекомендовано відносити: виробничу, демографічну, енергетичну, зовнішньоекономічну, інвестиційно-інноваційну, макроекономічну, продовольчу, соціальну та фінансову безпеку [5].

На думку більшості науковців, однією з головних складових економічної безпеки банківського сектору є фінансова [1]. При цьому серед складових загальної економічної безпеки держави, фінансова безпека відіграє важливу роль і поділяється на банківську, боргову, бюджетну, валютну, грошово-кредитну та безпеку небанківського фінансового сектору [5].

Р. Вовченко зазначає, що економічну безпеку банківського сектору на рівні національної економіки не можна ототожнювати з економічною безпекою на рівні окремого банку, що роблять деякі науковці [2, с. 43]. У зв'язку з цим твердженням важливу роль відіграє праця Н. Зачосової, у якій автор досліджує регулятивну складову економічної безпеки фінансових установ на макрорівні [3].

Як бачимо, усі вищезазначені дослідження характеризуються концентрацією або лише на одній складовій економічної безпеки, або на складових економічної безпеки на рівні окремої банківської установи. На нашу думку, доцільно визначити складові економічної безпеки банківського сектору ґрунтуючись на ризиках, від яких мають захищати ці складові. Виходячи з цього пропонуємо наступну систему складових економічної безпеки банківського сектору національної економіки (рис. 1).

Для вимірювання економічної безпеки (ES) банківського сектору на основі сукупного інтегрованого ризику пропонується використовувати наступний кортеж параметрів:

$$ES < A, V, M, P, E >, \quad (1)$$

де А – сфера прояву ризику; V – види ризику; М – ступінь ризику; Р – вірогідність настання ризику; Е – методи оцінювання ризику.

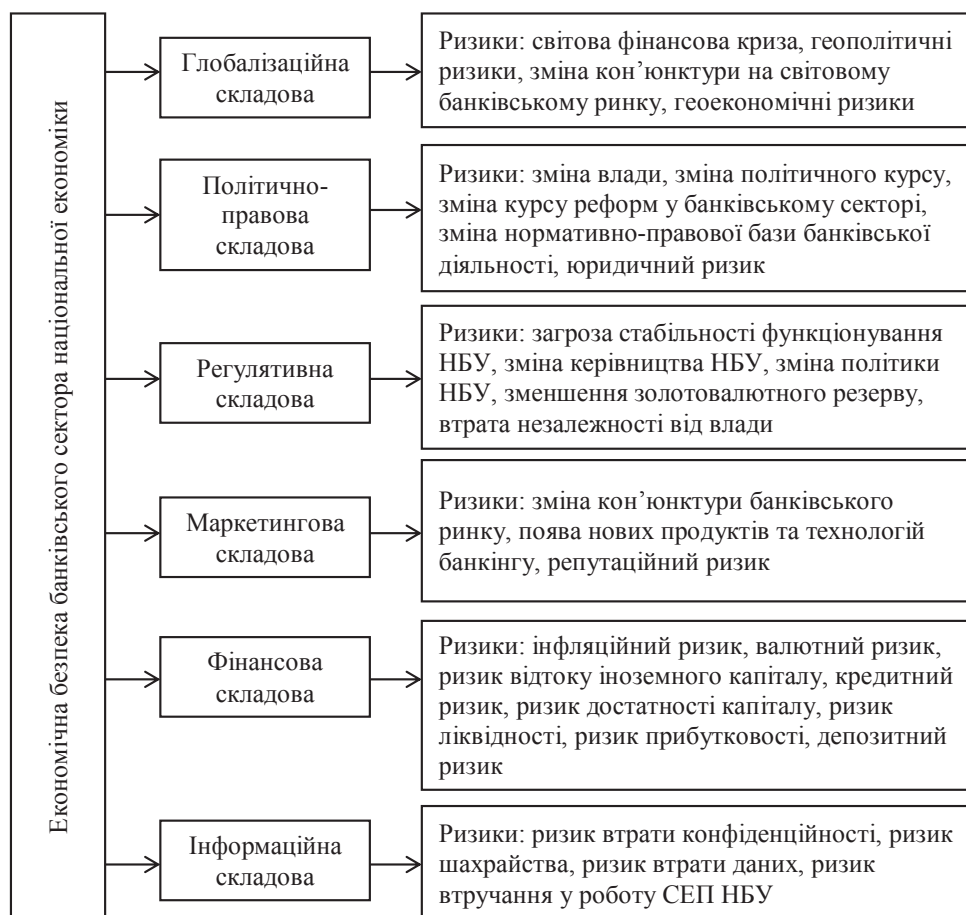

Рис. 1. Складові економічної безпеки банківського сектору національної економіки

Джерело: розробка автора

Оцінювання ризиків за складовими економічної безпеки також можна здійснити якісним методом, визначивши відповідні кортежі за видами ризиків:

– глобалізаційна складова:

$$V_G \langle W, P, C, E \rangle, \quad (2)$$

де V_G – види ризику за глобалізаційною складовою економічної безпеки; W – світова фінансова криза; P – геополітичні ризики; C – зміна кон'юнктури на світовому банківському ринку; E – геоекономічні ризики;

– політично-правова складова:

$$V_P \langle P, C, R, L, J \rangle, \quad (3)$$

де V_P – види ризику за політично-правовою складовою; P – зміна влади; C – зміна політичного курсу; R – зміна курсу реформ у банківському секторі; L – зміна нормативно-правової бази банківської діяльності; J – юридичний ризик;

– регулятивна складова:

$$V_R \langle S, M, P, G, I \rangle, \quad (4)$$

де V_R – види ризику за регулятивною складовою; S – загроза стабільності функціонування НБУ; M – зміна керівництва НБУ; P – зміна політики НБУ; G – зменшення золотовалютного резерву; I – втрата незалежності від влади;

– маркетингова складова:

$$V_M \langle C, N, R \rangle, \quad (5)$$

де V_M – види ризику за маркетинговою складовою; C – зміна кон'юнктури банківського ринку; N – поява нових продуктів та технологій банкінгу; R – репутаційний ризик;

– фінансова складова:

$$V_F \langle I, C, F, CR, A, L, P, D \rangle, \quad (6)$$

де V_F – види ризику за фінансовою складовою; I – інфляційний ризик; C – валютний ризик; F – ризик відтоку іноземного капіталу; CR – кредитний ризик; A – ризик достатності капіталу; L – ризик ліквідності; P – ризик прибутковості; D – депозитний ризик;

– інформаційна складова:

$$V_I \langle C, F, D, P, E \rangle, \quad (7)$$

де V_I – види ризику за інформаційною складовою; C – ризик втрати конфіденційності; F – ризик шахрайства; D – ризик втрати даних; E – ризик втручання у роботу СЕП НБУ.

Вищенаведені кортежі можуть набути кількісного значення у разі використання експертного методу для оцінювання зазначених ризиків банківської діяльності. Таким чином, можна оцінити ризики, що впливають на економічну безпеку банківського сектору національної економіки.

За допомогою експертів з економічних проблем можна провести оцінювання ризиків банківського сектору і скласти характеристику ризиків на основі джерел їх виникнення за складовими економічної безпеки (табл. 1).

З табл. 1 бачимо, що завдяки визначенню складових економічної безпеки банківського сектору можна класифікувати та оцінити ризики експертним шляхом. На практиці це дає можливість спрогнозувати деякі ризики за індикаторами і вчасно застосувати заходи щодо їх мінімізації.

Висновки. Дослідження складових економічної безпеки банківського сектору є важливим, оскільки дає змогу більш чітко визначити ризики, які можуть виникнути у цій сфері. Ідентифікація ризиків та формування ефективної системи їх оцінювання є запорукою розробки дієвої системи мінімізації цих ризиків. Оскільки більшість ризиків банківської діяльності неможливо визначити кількісно, то запропоновано застосувати експертний метод для оцінювання ризиків банківського сектору.

Таблиця 1

Характеристика ризиків банківського сектору на основі джерел їх виникнення

Складова	Ризики	Індикатори, ідентифікації або передвісники	Ймовірність настання Від 0 до 1	Ступінь впливу Від 0 до 1	Характер впливу (-1;0;1) негативний, позитивний, нейтральний	Наслідки
1	2	3	4	5	6	7
Глобалізаційна складова	світова фінансова криза	Курс валют, ВВП, рівень життя населення, відтік іноземного капіталу, погіршення стану кредитних активів світових банків	0,3	0,8	-1	Інфляція, знецінення валюти, зниження адекватності капіталу, початок національної фінансової кризи
	геополітичні ризики	Початок загострення військових конфліктів, прояви тероризму, зміна лідерів і політичного курсу провідних країн світу	0,6	0,7	-1	Погіршення кредитоспроможності країни та її населення, збільшення непокритого дефіциту бюджету, різкі коливання курсу світових валют
	зміна кон'юнктури на світовому банківському ринку	Виникнення нових фінансових посередників, які здатні конкурувати з банками у наданні банківських послуг, зниження попиту на кредитні ресурси, зниження попиту на депозитні послуги	0,8	0,5	1	Іноземні банки будуть активно інвестувати кошти у банки тих України, де попит на кредити ще зберігся; розвиток банківських послуг та технологій в Україні
	геоекономічні ризики	Зміни головних індикаторів світової економіки	0,6	0,7	-1	Коливання курсу гривні, інфляція, відтік іноземного капіталу

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
Політично-правова складова	зміна влади	Обрання нового Президента України, депутатів ВРУ	1	1	-1	Вірогідність припинення реформ у банківській сфері, гальмування реформ та стан невизначеності в економіці через зміну влади, девальвація гривні
	зміна політичного курсу	Кадрові зміни ключових посад у міністерствах та НБУ	0,9	0,9	-1	Зміна фінансової політики держави, зміна політики НБУ
	зміна курсу реформ у банківському секторі	Формування нового пакету реформ у банківському секторі	0,6	1	1 або -1	Якщо реформи будуть вдалими ефективність роботи банківського сектору зросте, і навпаки
	зміна нормативно-правової бази банківської діяльності	Внесення змін у діючі нормативно-правові акти, що регулюють діяльність банків або прийняття нових	0,6	0,7	-1	Невизначеність у роботі банківських установ через мінливість законодавства, складність ведення бізнесу у банківському секторі
	юридичний ризик	Недосконалість законодавчої бази, двозначність деяких нормативно-правових актів	0,7	0,9	-1	Втрата капіталу, залучених коштів, прибутку окремих банків, відтік клієнтів, втрата ліцензії деякими банками
Регулятивна складова	загроза стабільності функціонування НБУ	Кібератаки на СЕП НБУ та офіційний сайт НБУ, зміна влади	0,7	0,8	-1	Блокування роботи банківської системи, нестабільність у банківському секторі
	зміна керівництва НБУ	Зміна складу ради НБУ з ініціативи Президента чи ВРУ, звільнення голови або члена ради НБУ за власним бажанням	0,8	1	1 або -1	У разі вдалих кадрових змін в раді НБУ можливо сформувати ефективну команду, що сприятиме розвитку банківського сектору, і навпаки
	зміна політики НБУ	Зміна загальної фінансової або економічної політики, призначення на посаду нового голови НБУ	0,9	1	1 або -1	За умови запровадження політики, що сприятиме стабілізації курсу гривні та цін можливо досягти зростання економіки та сталого розвитку банківського сектору, і навпаки
	зменшення золотовалютного резерву	Зростання зовнішнього боргу, необхідність погашати зовнішні позики	0,7	0,8	-1	Платоспроможність держави опиняється під загрозою, девальвація гривні
	втрата незалежності від влади	Ухвалення закону, що позбавляє НБУ незалежності	0,3	1	-1	Перехід банківського сектора у повну залежність від політики діючої влади
Маркетингова складова	зміна кон'юнктури банківського ринку	Зміна попиту на кредити або депозити зумовлена зміною відсоткової ставки, зменшенням кредитоспроможності підприємств та доходів населення	0,8	1	-1	Зниження прибутковості банків, неможливість залучення депозитних ресурсів, банкрутство
	поява нових продуктів та технологій банкінгу	Застосування нових технологій та розробка нових продуктів банками, що займаються інноваційною діяльністю	0,9	0,7	1	Виділення лідера-інноватора серед загальної кількості банків сприяє слідуванню за ним та розвитку банківського сектору

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
Маркетингова складова	репутаційний ризик	Погіршення іміджу банківського сектору через часті банкрутства банків	0,8	1	-1	Зниження довіри населення до банківського сектору
Фінансова складова	інфляційний ризик	Зростання соціальних стандартів, відсутність державного регулювання цін, низька продуктивність праці	0,8	1	-1	Зростання цін, дестабілізація економіки
	валютний ризик	Нестабільність вільноконвертованих світових валют, рецесія економіки України	0,7	1	-1	Девальвація гривні
	ризик відтоку іноземного капіталу	Зміна інвестиційного клімату, відсутність привабливих об'єктів для інвестування	0,5	0,8	-1	Вихід з національного ринку представництв та філій банків зі 100% іноземним капіталом, зниження адекватності капіталу в банків з частковими іноземними інвестиціями, дестабілізація банківського сектору
	кредитний ризик	Зниження реальних доходів населення, зростання цін, збільшення облікової ставки, зменшення кредитоспроможності підприємств	0,8	1	-1	Погіршення якості активів банків, втрата прибутку банками, необхідність рефінансування деяких банків НБУ
	ризик достатності капіталу	Відтік або дефіцит депозитних ресурсів, погіршення якості активів, втрата прибутку	0,4	1	-1	Зменшення кількості банків через банкрутство та ліквідацію
	ризик ліквідності	Неефективна монетарна політика НБУ, збільшення «тіньового» обороту готівки, зменшення короткострокових пасивів банків, недовіра до банківського сектору з боку населення	0,3	0,9	-1	Обмеження можливості видачі готівки та строкових депозитів банками, дестабілізація роботи банків, втрата частини ресурсної бази
	ризик прибутковості	Рецесія в економіці, зменшення попиту на кредитні ресурси з боку підприємств та населення	0,6	1	-1	Збитковість банків, неможливість збільшення власного капіталу, зниження надійності банківського сектору
	депозитний ризик	Очікування населення та підприємств щодо зміни індексу інфляції, відсоткової ставки за депозитами, поява більш надійних напрямів інвестування вільних коштів, доларизація заощаджень	0,7	0,9	-1	Відтік клієнтів та депозитних ресурсів, зниження ліквідності, обмеження можливостей для кредитної діяльності
Інформаційна складова	ризик втрати конфіденційності	Недостатній захист інформації, відсутність перевірки осіб, що мають доступ до банківської таємниці	0,3	0,9	-1	Розкриття банківської таємниці

1	2	3	4	5	6	7
Інформаційна складова	ризик шахрайства	Неефективна робота служби безпеки, поверхні перевірки банків регулятором	0,6	0,9	-1	Втрата капіталу, залучених коштів, прибутку, довіри населення
	ризик втрати даних	Застосування старого обладнання (серверу) для зберігання даних, недостатній захист баз даних від зовнішніх втручань	0,7	1	-1	Повна або часткова втрата клієнтської бази, втрата інформації про рух коштів на рахунках клієнтів
	ризик втручання у роботу СЕП НБУ	Низька захищеність СЕП НБУ від зовнішніх втручань, ймовірність отримання несанкціонованого доступу до мережі	0,2	1	-1	Блокування роботи СЕП НБУ, втрата частини даних

Список використаних джерел:

1. Барановський О. Природа економічної безпеки комерційного банку. *Вісник НБУ*. 2014. № 7. С. 12-19.
2. Вовченко Р.С. Фінансова безпека банківського сектору економіки України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. К., 2016. 237 с.
3. Зачосова Н.В. Управління системою економічної безпеки фінансових установ : дис. ... доктора екон. наук : 21.04.02. К., 2017. 603 с.
4. Мельник Д.Ю. Экономическая безопасность банковской системы: теоретические и практические аспекты. *Наукоедение*. 2017. № 5. Т. 9. URL: <https://naukovedenie.ru/PDF/02EVN517.pdf>.
5. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, які затверджені наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>.
6. Прокопенко Н.С., Виллюк М.І. Складові безпеки банківської діяльності. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24.1. С. 302-308.
7. Яременко С.М. Забезпечення економічної безпеки діяльності банків: арэф. дис. ...канд. екон. наук: 08.00.08. К., 2010. 25 с.

СТРУКТУРИЗАЦІЯ І ОЦЕНКА ЕКОНОМІЧЕСЬКОЇ БЕЗОПАСНОСТІ БАНКОВСЬКОГО СЕКТОРА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. Целью статті являється визначити складові економічної безпеки банківського сектору і запропонувати підхід до оцінки ризиків банківської діяльності. В ході дослідження обобщені існуючі підходи до визначення складових економічної безпеки банківського сектору; обґрунтовані складові економічної безпеки банківського сектору; запропоновано підхід до оцінки ризиків банківської діяльності на основі складових економічної безпеки банківського сектору. По результатам дослідження більш чітко визначені ризики, які можуть виникнути в сфері безпеки банківського сектору національної економіки. Ідентифікація ризиків і формування ефективної системи їх оцінки являється запорукою розробки ефективної системи мінімізації супутніх ризиків. Оскільки більшість ризиків банківської діяльності неможливо визначити кількісно, то пропонується застосувати експертний метод для оцінки ризиків банківського сектору. Для цього структуровано економічну безпеку банківського сектору національної економіки за такими складовими: глобалізаційна, політична, правова, регуляторна, маркетингова, фінансова, інформаційна. Здійснено формалізацію структурних елементів.

Ключові слова: структура, структурні елементи, економічна безпека, банківський сектор, банківські ризики, оцінка.

STRUCTURALIZATION AND EVALUATION OF ECONOMIC SAFETY OF THE BANKING SECTOR OF THE NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE

Summary. The purpose of the article is to identify the components of the economic security of the banking sector and to propose an approach to assessing the risks of banking activities. The study summarizes the existing approaches to the definition of components of economic security of the banking sector; substantiated components of economic security of the banking sector; An approach to assessing the risks of banking activity based on the components of the economic security of the banking sector is proposed. As a result of the decision, the risks that may arise in the security of the banking system of the national economy are more clearly identified. Identification of risks and formation of an effective system of their evaluation is a key to developing an effective system for minimizing associated risks. Since most of the risks of banking activities can not be quantified, an expert method for assessing the risks of the banking sector is proposed. Why is the economic security of the banking sector of the national economy structured according to the following components: globalization, politico-legal, regulatory, marketing, financial, informational. The formalization of structural elements is carried out.

Key words: structure, structural elements, economic security, banking sector, bank risks, estimation.